

СПЕЦИФІКА ЗВОДУ ЗАКОНІВ ЯК ФОРМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

МАРЧУК Ірина Юріївна - Приватне підприємство «АЙ ТЕК», заступник директора з юридичних питань

В статті досліджується правова природа свода законів як форми систематизації законодавства та визначаються його основні ознаки, а також проводиться порівняльний аналіз свода законів з іншими формами систематизації законодавства: інкорпорацією, консолідацією, кодифікацією.

Ключові слова: систематизація законодавства, інкорпорація, консолідація, кодифікація, звід законів.

Актуальність теми дослідження

У кожному суспільстві в процесі свого розвитку постійно відбуваються трансформації різних сфер його відносин, які вимагають відповідних змін як у правовій системі в цілому, так і в законодавстві зокрема. Не є виключенням і наша держава, яка за роки своєї незалежності, що були роками неймовірних суспільно-політичних та державно-правових змін, провела, крім всього іншого, значну роботу спрямовану на розроблення та прийняття великої кількості нормативно-юридичних актів. У результаті це призвело до утворення велетенського нормативного масиву, який у силу різних причин зазнає постійних змін та відповідно потребує, чим далі, тим в більшій мірі проведення діяльності, спрямованої на його упорядкування, тобто проведення заходів, пов'язаних із систематизацією законодавства.

Звісно, певна діяльність у цьому напрямку в нашій державі проводиться, про що свідчить поява останнім часом нових

кодексів (Податкового, Цивільного, Кримінального кодексів України тощо) та консолідованих актів (наприклад, ЗУ «Про акціонерні товариства»). Однак зазначена діяльність є явно недостатньою. Це проявляється у тому, що в Україні існує велика кількість колізій між нормативно-юридичними актами та нормами, які в них містяться, а також наявність у системі законодавства значної кількості прогалин та повторів тощо. При цьому діяльність по систематизації законодавства України стикається з певними труднощами політичного та державно-організаційного характеру.

У той же час слід зауважити, що процес систематизації законодавства в Україні гальмується не тільки політичними, організаційними та економічними факторами, а й відсутністю чіткого розуміння, яким чином та в яких формах повинно відбуватись впорядкування законодавства. На даному етапі суспільного розвитку України дискусія розгортається навколо питання в яких формах слід проводити роботи по систематизації законодавства.

Деякими українськими вченими та державними діячами час від часу піднімається питання про необхідність проведення систематизації законодавства України за рахунок створення зводу законів [1; 44-59, 2; 141-143]. Однак нез'ясованість правової природи та сутності форми систематизації, відсутність чіткого розуміння її сильних та слабких сторін, специфіки правил та принципів її проведення тощо не дозво-

ляє прийняти остаточне рішення відносно доцільності чи недоцільності проведення систематизації українського законодавства шляхом прийняття зводу законів.

Саме тому дослідження правової природи зводу законів, встановлення його основних ознак та характеристик, порівняння цієї форми систематизації з іншими її формами є необхідним та актуальним завданням української правової науки, від результатів вирішення якого багато в чому буде залежати напрямок розвитку правової політики в Україні.

Стан дослідження

Проблематика систематизації законодавства та окремих форм її проведення була об'єктом дослідження багатьох сучасних науковців як в Україні, так і Російській Федерації, зокрема С. Алексєєва, О. Васильєва, О. Зайчука, А. Зайця, Р. Калюжного, Д. Керімова, М. Матузова, Н. Оніщенко, В. Опришка, А. Піголкіна, С. Погребняка, І. Самощенко, В. Сирих, Ю. Тихомирова та ін.

При всій багатоманітності наукових робіт по систематизації законодавства малодослідженою в юридичній науці до сих пір залишається усе коло питань, що пов'язане із зводом законів, починаючи від розуміння його правової природи та суті, як форми систематизації, визначення принципів та правил проведення діяльності по його створенню, співвідношенням цієї форми систематизації з іншими формами (інкорпорацією, консолідацією та кодифікацією) тощо. Більше того в літературі можливо зустріти лише поодинокі роботи вчених-правознавців, які проводять дослідження окремих аспектів правової дійсності, що пов'язана із зводом законів, однак не охоплюють у повній мірі все коло питань (у першу чергу, практичних питань), що стосуються зводу законів. Як правило, у цих працях відбувається вивчення окремих історичних форм зводів законів, як пам'яток права – Зводу законів Російської імперії або/та Зводу законів ССРСР. До таких робіт можливо віднести наступні праці С. Алексєєва, Є. Гетьмана, Е. Кулієва, С. Кодана, А. Теслі та інших. Саме тому уявляється за потрібне більш

системне загальнотеоретичне дослідження зводу законів, виходячи із сучасних реалій та завдань юридичної науки. Починати необхідно з чіткого та зрозумілого визначення самого поняття та ознак зводу законів як форми систематизації законодавства.

Ціль статті

Ціллю даної статті є з'ясування юридичної природи та сутності зводу законів як специфічної форми систематизації, законодавчого визначення його ознак та співвідношення з іншими формами систематизації законодавства.

Виклад основних положень

Зазвичай, у юридичній науці під систематизацією законодавства розуміють діяльність, яка спрямована на впорядкування і удосконалення нормативно-правових актів, зведення їх у певну внутрішньо злагожену систему [1; 204]. Фактично цієї ж точки зору дотримувались Л. Авраменко, С. Алексєєв, Г. Борисова, А. Венгеров, О. Зайчук, В. Лазарев, С. Липня, А. Малько, М. Матузов, О. Скакун, Н. Оніщенко та ін.

При цьому родове поняття «діяльність» у наведеному вище визначенні, яке сформоване через найближчий рід та видову відмінність, розуміється як специфічна (нормотворча) юридична [2; 68], офіційна [3; 379], цілеспрямована [4; 16] та ін.

У принципі можливо стверджувати, що визначення поняття «систематизація законодавства» в юридичній науці на сьогодні є сталим, а ті розбіжності, які зустрічаються стосовно того про яку саме «діяльність» йде мова, що згадується у визначенні, не мають принципового значення, хоча і не повинні залишатись поза увагою науковців.

На жаль, аналогічного ми не можемо сказати з приводу визначення поняття зводу законів. На сьогодні юридична наука так і не прийшла до загальноприйнятого та прийнятеного для більшості вчених-юристів погляду щодо розуміння поняття «звід законів».

Як уявляється, для того, щоб визначитись, що таке звід законів спочатку потрібно розібратись в основних ознаках

та особливостях, які притаманні йому та іншим формам систематизації законодавства. Такий підхід надасть можливість за рахунок використання, у першу чергу, методу аналізу, синтезу та порівняння визначити чи є звід законів самостійною формою систематизації законодавства, і якщо з'ясується, що ні, то різновидом якої форми упорядкування законодавства він є. Отже, з'ясування ознак зводу законів у кінцевому підсумку дозволить логічно та послідовно сформулювати визначення зводу законів, розкрити його відмінність від інших форм систематизації законодавства, зрозуміти його юридичну природу, а відповідно і специфіку діяльності по проведенню робіт по створенню зводу законів. Зрозуміло, що такий підхід вимагає аналізу основних форм систематизації.

Юридична теорія і практика в якості основних форм систематизації, зазвичай, виділяє інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію.

При цьому вважається, що найпростішою формою систематизації законодавства є інкорпорація, більше того вона, як правило, визначається як перший етап проведення інших форм систематизації законодавства.

Під інкорпорацією розуміється спосіб (форма) систематизації законодавства, яка полягає у зовнішньому упорядкуванні (розташуванні у тому чи іншому порядку) вже наявних нормативних актів без змін змісту норм права, які містяться в них [5; 68]. Тобто основною ознакою інкорпорації є те, що під час її проведення нормативний зміст актів, які інкорпоруються, не змінюється. Саме на цю ознаку вказує більшість вчених (зокрема, О. Зайчук, Н. Оніщенко та інші), коли відрізняють її від кодифікації та консолідації [6; 68]. Саме тому інкорпорацію можливо розглядати як найпростішу із форм систематизації законодавства. До ознак інкорпорації можна також віднести те, що вона може носити як офіційний, так і неофіційний характер; відповідно суб'єктами її проведення можуть бути не тільки державні органи, але й громадські організації та фізичні особи; у результаті її проведення з'являється збірник законів чи

збірник нормативно-юридичних актів, при цьому нормативно-юридичні акти, які проінкорпоровані, не втрачають своєї сили та чинності.

На відміну від інкорпорації кодифікація є найбільш складною і важливою формою систематизації законодавства, яка представляє собою «діяльність, направлену на докорінну, як зовнішню, так і внутрішню, переробку діючого законодавства шляхом підготовки і прийняття нового кодифікаційного акту» [7; 423].

Основною видовою відмінністю кодифікації, яка відрізняє її від інших форм систематизації є те, що в ході її проведення відбувається внутрішня та зовнішня переробка діючих нормативних актів, створених на офіційному рівні [8; 68]. Тому «кодифікація не має нічого спільного з механічним угрупованням або поєднанням окремих нормативних актів, оскільки в результаті кодифікаційних робіт вони переробляються в якісно новий акт» [9; 68].

Отже, можна назвати наступні ознаки кодифікації: вона є найбільш складною формою систематизації нормативно-юридичних актів; її можуть проводити тільки компетентні державні органи на підставі відповідних повноважень; у процесі кодифікації усувається застарілий правовий матеріал та з'являються нові юридичні норми; результатом кодифікації є новий нормативно-юридичний акт (кодекс, основи законодавства тощо), а старі нормативно-юридичні акти з моменту вступу акта кодифікації втрачають силу; акт кодифікації є системним та достатньо цілісним нормативно-юридичним актом, що регулює певну сферу суспільних відносин.

Ще однією формою систематизації є консолідація. При цьому слід зауважити, що її розуміння, визначення ознак та місця в системі нормотворчої діяльності в сучасній науці є досить суперечливим та дискусійним. Деякі вчені-юристи взагалі заперечують наявність такої форми систематизації законодавства (дивись, зокрема С. Алексєєв [10; 68], Д. Керімов [11; 68], В. Копейчиков [12; 174], О. Щєбанов [13; 68]).

Ті автори, які розглядають консолідацію як самостійну форму систематизації,

зазначають, що вона проводиться без зміни змісту юридичних норм, що містяться у нормативно-юридичних актах, які консолідується і які включається до складу об'єднаного систематизованого акту (О. Зайчук, Н. Оніщенко [6], С. Кодан [8]). При цьому при проведенні консолідації зміст правового регулювання не змінюється, а лише проводиться редакційне удосконалення текстів, у яких міститься юридична норма «наприклад, усуваються суперечності, повтори, тотожні норми» [33; 267]. Окремі науковці (наприклад О. Скакун) вважають факультативною ознаку консолідації, що пов'язана з внесенням редакційних змін у тексті нормативно-юридичного акту, зазначаючи, що консолідація відбувається, «...як правило, без зміни змісту» [5; 260].

Визначитись з тим чи обов'язково притаманна зазначена ознака консолідації, чи ні, необхідно у зв'язку з тим, що дана ознака є важливою характеристикою кодифікації. Вбачається, що відмінністю змін, які відносяться до норми, яка з'являється у ході здійснення консолідації від тих змін, які мають місце при кодифікації полягають у тому, що для консолідації характерним є внесення незначних змін до змісту юридичної норми, тоді як при кодифікації ці зміни носять значний, широкий, навіть глобальний характер. З цього приводу слушною є думка Р. Стефанчук, яка зазначає, що метою проведення консолідації є ліквідація множинності та неузгодженості, тобто «при зміні форми зміст правового регулювання залишається незмінним» [14; 11], а відповідно всі зміни носять лише характер «структурно-редакційної правки» [15; 185] текстів нормативно-юридичних актів, у яких містяться юридичні норми.

Саме виходячи з такої позиції, В. Антоненко, розглядаючи співвідношення понять «кодифікація» та «консолідація», прийшов до висновку, що основною відмінністю між ними є масштаб та характер робіт, які мають місце у процесі проведення систематизації та їх зміст. Загальним для цих форм систематизації є те, що в ході здійснення відповідної діяльності відбувається «утво-

рення зведених актів, які регулюють певну сферу суспільних відносин» [16; 40].

Ще однією ознакою консолідації є те, що діяльність по її проведенню направлена на внесення незначних змін до змісту нормативно-юридичних актів з «з одного і того ж питання» [17; 240]. З цього приводу А. Венгерів підкреслював, що під час проведення консолідації відбувається «об'єднання в новий акт ряду законодавчих актів, присвячених одному і тому ж предметному регулюванню» [18;]. На наявність у консолідації такої ознаки вказує переважна більшість авторів, які визначають консолідацію як самостійну форму систематизації, зокрема О. Зайчук, Н. Оніщенко, С. Кодан, А. Мелехін, Р. Стефанчук, Н. Оніщенко та ін.

Важливішою ознакою консолідації як форми систематизації слід вважати те, що в результаті її проведення на місці декількох нормативно-юридичних актів у системі правового регулювання з'являється новий (консолідований) нормативно-юридичний акт, з моменту включення в якого нормативно-юридичні акти, які консолідовані, втрачають свою силу та чинність. У той же час консолідація досить суттєво відрізняється від інкорпорації тим, що при проведенні останньої в текст нормативно-юридичного акту в принципі неможливо вносити ніяких змін.

Якщо підсумувати вищевказане, то слід зазначити, що консолідація є самостійною формою систематизації, в ході приведення якої відбувається об'єднання нормативно-юридичних актів, які мають спільний предмет регулювання шляхом офіційного прийняття у встановленому порядку нового нормативно-юридичного акту при незначній зміні змісту актів, що консолідується з метою усунення повторів, суперечностей тощо.

Деякі вчені в якості ще однієї самостійної форми систематизації законодавства називають звід законів (С. Кодан, В. Смородинський та інші). Однак ця точка зору не є загальнопоширеною. При цьому, як зазначалось вище, більшість питань, пов'язаних із зводом законів, є дискусійними. Зокрема, дискусійними є питаннями щодо розуміння ознак та специфіки, правової природи та суті зводу законів.

Не дивлячись на це, звід законів досить часто пропонується розглядати як «універсальну форму систематизації законодавства, що здійснюється з метою удосконалення правового регулювання суспільних відносин, забезпечення більшої стабільності й доступності законодавства, зміцнення законності і підвищення правової культури громадян» [19; <http://zakony.com.ua/juridical.html?catid=38807>]. Також дискусійним залишається питання стосовно того чи слід звід законів розглядати як самостійну форму систематизації законодавства чи він є різновидом іншої форми систематизації законодавства (інкорпорація, консолідація, кодифікація).

Стосовно характеру взаємозв'язку з іншими формами систематизації всі точки зору на це питання можна згрупувати у наступні чотири групи-підходи:

1. Звід законів є різновидом інкорпорації;
2. Звід законів є різновидом консолідації;
3. Звід законів має складний характер і є поєднанням декількох форм систематизації законодавства: або а) інкорпорації та консолідації або б) інкорпорації, консолідації та кодифікації;
4. Звід законів є самостійною формою систематизації.

Перший підхід притаманний поглядам вчених, які розглядають звід законів як результат проведення інкорпорації (С. Алексєєв [10], А. Венгеров [18], В. Діаконов [20], О. Зайчук [6], В. Лазарев [33], Н. Оніщенко [6], І. Самощенко [21], І. Сенякін [22], В. Протасов [23]) та інші.

У процесі аналізу поглядів на звід законів більшості вказаних вище науковців можна прийти до висновку, що їх позиції не мають чіткого пояснення та обґрунтування (дивись, зокрема, роботи А. Венгерова [18], О. Зайчука та Н. Оніщенка [6], В. Лазарева [33]). Деякі із зазначених вчених (наприклад С. Алексєєв) намагаються аргументувати свою позицію зазначаючи, що «за своєю історичною та фактичною основою він (І.М. – звід законів) є актом офіційної систематичної інкорпорації» [10; 263] тому, що має ряд особливостей, які

притаманні також інкорпорації. Аналогічний погляд можна знайти у монографії «Звід законів Радянської держави (теоретичні проблеми)». У цій праці, крім іншого, були наведені основні риси Зводу законів СРСР [21; 13-17], що дозволило авторам цієї роботи прийти до висновку, що «звід законів є результатом проведення офіційної інкорпорації законодавства, оскільки в результаті цього не відбувається внутрішнє опрацювання норм, вміщених у нормативно-правових актах [21; 5]. Неважко довести, що зазначені висновки згадані автори зробили, у першу чергу, спираючись на аналіз історичного досвіду створення Зводу законів СРСР, тобто їх позиція ґрунтується на досить обмеженій та специфічній фактичній базі, яка не може виступати в силу своєї обмеженості основою для правильного узагальнення.

Друга група науковців розглядає звід законів як різновид консолідації. Це, зокрема, В. Орленко [25], О. Цімборовський [26]. В основу своєї точки зору ці вчені поклали аналіз теорії та практики створення Зводу законів Російської імперії.

Тут слід згадати, що створення Зводу законів Російської імперії в першій половині XIX ст. відбувалось в два етапи: на першому етапі було створено Повне зібрання законів Російської імперії (хронологічна інкорпорація); на другому – з'являється «Звід законів, тобто розміщення всіх діючих законів у систематизованому порядку, але без зміни їх суті (галузева консолідація)» [25; 192]. Саме тому вчені-правознавці, які у своєму аналізі вирішили посылатись на досвід Зводу законів Російської імперії, прийшли до висновку, що «результатом консолідації нормативного матеріалу є видання зводу законів» [26; 72]. С. Кодан, роблячи аналіз Зводу законів Російської імперії, зазначає, що він «... складався з консолідованих актів, інкорпорованих в його рамках у відповідності з прийнятою в ньому системою законодавства» [8; 394].

Створення зводу законів дає всі підстави стверджувати, що ознакам консолідації звід законів не відповідає у повній мірі, оскільки він має дуже важливий та суттєвий характер, відмінний від тих, що влас-

тиві консолідації. Як мінімум, звід законів, по-перше, включає в себе нормативно-юридичні акти, які мають різні предмети правового регулювання, а по-друге, при виданні зводу законів не завжди вносяться зміни в тексти нормативно-юридичних актів, що до нього включаються.

Підтвердженням сказаного може бути звід законів СРСР, перед створенням якого була проведена робота по кодифікації, укрупненню деяких актів та усунення прогалин у законодавстві, а потім був прийнятий Звід законів СРСР. Зрозуміло, що в такому випадку ним не вносились зміни до нормативно-юридичних актів, які були в нього включені. Аналогічну тенденцію ми можемо спостерігати і під час створення Зводу законів Білорусії, який включав «не просто існуючі акти, ... а і систематизовані, удосконалені акти, а також спеціально прийняті у зв'язку з формуванням Зводу» [27; 73]. Саме вищезазначені аспекти не дозволяють розглядати звід законів як різновид консолідації, а відповідно і погодитись із цієї точкою зору, якої притримуються вчені, віднесені до другої групи поглядів, на співвідношення зводу законів з іншими формами систематизації законодавства, ми не можемо. Притаманний цій позиції і недолік обмеженості емпіричної бази, обраної для аналізу правових аспектів зводу законів, про яку згадувалось вище, коли мова ведеться про прихильників точки зору на звід законів як різновид інкорпорації.

Третю групу представляють вчені-правознавці, які зазначають, що звід законів «є результатом таких форм систематизації законодавства, як інкорпорація та консолідація» [24; 6] та/або кодифікація. Так, Ю. Бисага, Ю. Гусев, С. Налімов, О. Скакун, О. Рогач, М. Пархоменко, М. Цвік та інші зазначають, що «діяльність з опрацювання зводу законів має властивості інкорпорації, консолідації та кодифікації» [29; http://forlawyer.com.ua/knigi/zagalna-teoriya-derzhavi-prava-cvk-mv/16339--3_kodifikaciya-ta-]. Наприклад, С. Налімов вважає, що «...Звід законів Російської імперії ... виступає в якості інкорпораційно-консолідованого джерела діючого галузевого законодавства» [28; 123]. Іноді можливо зустріти

точку зору, відповідно до якої звід законів є одночасним поєднанням двох форм систематизації законодавства – інкорпорації та кодифікації. Ця точка зору знайшла своє відображення у нормотворчій діяльності сучасної України зокрема, Методологічні рекомендації Головного управління юстиції у Хмельницькій області «Про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства працівниками юридичних служб» [30; http://justice.km.ua/?dep=page&dep_up=183&dep_cur=511] надається визначення зводу законів як систематизації, яка включає в себе всі види систематизації (інкорпорацію, кодифікацію), у т.ч. і прийняття нових актів, яких не було раніше.

Не дивлячись на підтримку даної позиції багатьма вченими, слід зауважити, що до такої точки зору є багато заперечень. Зокрема, Є. Гетьман звертає увагу на те, що інкорпорація, консолідація, кодифікація є «самостійними і мають здійснюватись поетапно. ... Отже, вести мову про те, що звід законів є результатом проведення відразу трьох форм систематизації у єдиному процесі, є не зовсім правильним» [24; 7]. Крім того, всі зазначені види упорядкування законодавства відрізняються один від одного та якщо їх поєднувати, вони будуть суперечити одне одному.

Цілий ряд авторів, які не підтримують вищенаведені точки зору, пропонують розглядати звід законів як самостійну форму систематизації. Хочеться відмітити, що четверта група за своєю чисельністю є незначною. Характерним для неї є, крім того, відсутність чіткого та послідовного обґрунтування своїх позицій вченими-правознавцями.

Підтвердженням цього є погляди С. Кодана, який, роблячи спробу відстояти звід законів як самостійну форму систематизації законодавства, тим не менше, використовує ті ж самі аргументи, які раніше запропонував С. Алексєєв щодо особливостей зводу законів СРСР, хоча висновок С. Кодана зовсім інший, ніж у С. Алексєєва, який вважав, що звід законів є різновидністю інкорпорації.

У той же час слід визнати, що були спроби більш вдалого обґрунтування цієї

ознаки порівняння	інкорпорація	консолідація	кодифікація	Звід законів Російської імперії в редакції 1832 року	Звід законів СРСР	Звід законів УРСР	Звід законів Республіки Білорусь
ціль проведення систематизації	проведення групування нормативно-юридичних актів в хронологічному або систематичному порядку або за іншим якимось критерієм	виключення норм, що дублюються та норм, що втрачають юридичну силу; проведення усунення множинності нормативно-юридичних актів, що регулюють одне й те ж коло питань; уніфікація нормативно-юридичних актів; створення в структурі законодавства укрупнених однорідних блоків	створення єдиного і внутрішньо узгодженого нормативно-юридичного акту; забезпечення регулювання визначеної сфери правової дійсності на базі єдиної системи правового регулювання; усунення проталін та колізій в результаті правовідносин в певній сфері суспільного життя	проведення групування нормативно-юридичних актів в систематичному порядку	проведення групування нормативно-юридичних актів в систематичному порядку	проведення групування нормативно-юридичних актів в систематичному порядку	проведення групування нормативно-юридичних актів в систематичному порядку
суб'єкт проведення підготовчої роботи по систематизації законодавства	будь-який суб'єкт	офіційний нормотворчий орган	офіційний правотворчий орган	спеціально створений орган – Друге кодифікаційне Відділення Власної Його Імператорської Величності Канцелярії по проведенню систематизації законодавства Російської імперії	спеціально створений орган – Комісія по виданню Зводу законів СРСР	спеціально створений орган – Комісія по виданню Зводу законів СРСР	спеціально створений орган – Національний центр законодавства і правових досліджень

сфера нормативно-юрідичних актів, які систематизуються	будь-яка група нормативно-юрідичних актів, які обираються за доволно визначеним критерієм. Обрання критерію залежить від суб'єкту інкорпорації	нормативно-юрідичні акти, що регулюють певну групу однорідних відносин	нормативно-юрідичні акти, що регулюють певну групу однорідних відносин (як правило, які складають певну галузь права)	нормативно-юрідичних актів вищої юридичної сили	нормативно-юрідичних актів вищої юридичної сили	нормативно-юрідичних актів вищої юридичної сили	нормативно-юрідичних актів вищої юридичної сили
характер діяльності органу, що проводить систематизацію	офіційний або неофіційний	офіційний	офіційний	офіційний	офіційний	офіційний	офіційний
підстава проведення систематизації законодавства	рішення будь-якого суб'єкту права	рішення уповноваженого на видання відповідного нормативно-юрідичного органу державної влади або місцевого самоврядування	рішення вищого органу державної влади	рішення вищого органу державної влади	рішення вищих органів державної влади	рішення вищих органів державної влади	рішення вищого органу державної влади
наслідки систематизації для змісту та форми нормативно-юрідичних актів, що систематизуються	форма і зміст нормативно-юрідичних актів не змінюються	форма та зміст нормативно-юрідичних актів може змінюватися, але не в значній мірі. Ці зміни мають на меті лише усунення пробілів, повторів тощо, в тексті нормативно-юрідичних актів відбувається так зване «редакційна правка»	форма і зміст нормативно-юрідичних актів змінюються докорінно	форма та зміст нормативно-юрідичних актів змінюється лише з метою усунення пробілів, повторів тощо	форма і зміст нормативно-юрідичних актів не змінюються	форма і зміст нормативно-юрідичних актів не змінюються	форма і зміст нормативно-юрідичних актів не змінюються
результат систематизації законодавства	збірники або зібрання діючого законодавства	новий нормативно-юрідичний акт	новий нормативно-юрідичний акт	зібрання діючих актів вищого органів державної влади	зібрання діючих актів вищих органів державної влади	зібрання діючих актів вищих органів державної влади	зібрання діючих актів вищих органів державної влади

юридична сила нормативно-юрідичних актів, що включаються до складу акту систематизації	інкорпоровані нормативно-юрідичні акти не втрачають свою юридичну силу	про консолідовані нормативно-юрідичні акти втрачають силу, а замість них діє новостворений нормативний акт	про кодифіковані нормативно-юрідичні акти втрачають силу, а замість них діє новостворений нормативний акт	зведені воедино нормативно-юрідичні акти не втрачають свою юридичну силу	зведені воедино акти не втрачають свою юридичну силу	зведені воедино акти не втрачають свою юридичну силу
юридична сила акта систематизації	в залежності від органу, який провадить інкорпорації: акт інкорпорації може мати як юридичну силу (офіційна інкорпорація), так і не мати юридичної сили (неофіційна інкорпорація)	має юридичну силу	має вищу юридичну силу серед нормативних юридичних актів певної галузі права	має вищу юридичну силу у системі законодавства (спірне питання)	має вищу юридичну силу у системі законодавства	не має юридичної сили у системі законодавства

позиції. Так, В. Смородинський пише, що «... особливою формою систематизації є створення зводу законів... (оскільки його створення – І.М.)..., що передбачає велику попередню законотворчу роботу з узгодження норм законодавства, подолання прогалін у ньому, скасування застарілих норм, об'єднання законів, що регулюють однакові питання в єдині законодавчі акти» [24; 6].

Дійсно, у ході проведення діяльності по створенню зводу законів може мати місце попередня підготовча робота по внесенню змін до законодавства з метою усунення повторень, колізій, суперечностей тощо. Однак, наявність однієї цієї ознаки є недостатнім аргументом для того, щоб стверджувати, що звід законів є самостійною формою систематизації.

Крім того, загальним недоліком усіх чотирьох зазначених точок зору є те, що в їх межах не розмежовується звід законів і звід законодавства. А зазначене розмежування є досить важливим моментом для розуміння багатьох правових аспектів, пов'язаних зі зводом законів. Слід зауважити, що практично більшість реальних більш-менш вдалих спроб створити звід законів стосувались систематизації саме законів. Крім того, сама назва цієї форми систематизації – звід законів, а не законодавства – свідчить про те, що мова повинна йти не про усі нормативно-юрідичні акти, які формулюють систему правового регулювання країни, а лише їх частину – закони. Тому у подальшому, говорячи про звід законів, ми будемо вести мову саме про систематизацію нормативно-юрідичних актів вищої юридичної сили.

Здійснивши короткий аналіз вище запропонованих точок зору на правову природу зводу законів та його співвідношення з іншими формами систематизації законодавства, потрібно зазначити, що переважною більшістю вчених-юристів під час розгляду даного питання робиться одна і та ж методологічна помилка, яка полягає у використанні під час аналізу вибіркового історичного досвіду створення зводу законів. До уваги приймається або Звід законів Російської імперії, або Звід законів СРСР, а відповідно ігноруються інші випадки

створення (або спроб створення) зводу законів, які мали місце на теренах колишнього СРСР, не кажучи про інші країни. При цьому в основній своїй масі згадані вчені навіть не намагаються порівняти ознаки різних форм систематизації, зрозуміти те загальне, що притаманне зводам законів, які вже були прийняті або які намагались прийняти в різних країнах – у різних історичних умовах. А це необхідно було зробити для отримання логічно-правильного та обґрунтованого розуміння зводу законів. При цьому, у першу чергу, необхідно визначити основні ознаки, які притаманні зводу законів як формі систематизації нормативно-юридичних актів на прикладі максимально доступних для нас випадків його створення та прийняття, а саме Зводу законів Російської імперії, Зводу законів СРСР, Зводу законів УРСР, Зводу законів Республіки Білорусь. Особливо слід підкреслити, що ці ознаки необхідно розглянути у контексті ознак притаманних іншим формам систематизації законодавства (інкорпорації, консолідації та кодифікації). Результати такого аналізу, який був проведений мною, наведені у таблиці, яка розміщена нижче:

Висновки

Проведений аналіз ознак зазначених вище зводів законів (Російської імперії, СРСР, УРСР, Республіки Білорусь) у контексті їх порівняння з ознаками притаманними інкорпорації, консолідації та кодифікації дозволяє зробити висновок, що зводу законів, як одній з форм систематизації, притаманна переважна більшість ознак, які властиві офіційній інкорпорації, а саме:

1. При проведенні систематизації у вигляді зводу законів не відбувається зміна змісту нормативно-юридичних актів, які в ньому поєднуються;

2. Звід законів виступає офіційним джерелом законодавства;

3. Нормативно-юридичні акти, що ввійшли до складу зводу законів, не втрачають своєї юридичної сили.

Звід законів має вигляд зібрання нормативно-юридичних актів. При цьому незмінність змісту нормативно-юридичних актів, які включаються до зводу законів, є

основною ознакою, що обумовлює можливість розглядати його як різновид інкорпорації. Предметом систематизації у процесі створення зводу законів виступають закони та нормативно-юридичні акти, які їм прирівнюються за юридичною силою. Всі наведені ознаки притаманні інкорпорації або певним окремим її видам.

У той же час звід законів, як різновид інкорпорації, у свою чергу, має важливу особливість, яка робить його специфічним видом інкорпорацій. Головна особливість зводу законів полягає у тому, що він містить у своєму складі кодифікаційні, консолідовані чи інші укрупнені акти, що, у свою чергу, надає «...можливість розвитку зводу як акту інкорпоративного типу в «кодекс кодексів» ...» [10; 263].

Крім зазначеної особливості, зводу законів притаманні інші специфічні ознаки, які дають можливість вважати його досить складною та специфічною формою систематизації законодавства як із змістовної, так із зовнішньої сторони. Серед них слід виділити наступні:

1. Проведенню систематизації у вигляді зводу законів завжди передують попередня підготовча робота з приводу узгодження норм нормативно-юридичних актів, які включаються до його складу, подолання прогалин та колізій у ньому, скасування застарілих норм, об'єднання законів, що регулюють однакові питання в єдині законодавчі акти, що призводить до появи в системі законодавства певних консолідованих та кодифікованих актів;

2. При проведенні систематизації у вигляді зводу законів здійснюється об'єднання в єдине зібрання – зводу законів – нормативно-юридичних актів, які мають різний предмет регулювання;

3. У процесі створення зводу законів охоплюється майже весь масив актів вищої юридичної сили, що складає основу та фундамент систему законодавства будь-якої держави;

4. Суб'єктом підготовки зводу законів виступає, як правило, спеціально створений орган, а орган, який його затверджує, виступає, як правило, вищим органом законодавчої влади.

На підставі всього вище викладеного можна дати наступне визначення: звід законів – це різновид офіційної інкорпорації актів вищої юридичної сили, які складають фундамент системи законодавства країни та перед прийняттям якого передують роботи по консолідації та кодифікації нормативно-юридичних актів.

Література

1. Чеберяк П.А. Звід законів України – завершальний етап систематизації та кодифікації законодавства // Конституція України та проблеми систематизації законодавства. – К., 1999. – Вип. 5. – С. 44 – 50.
2. Пархоменко Н.М. Звід законів як перспективна форма систематизації законодавства // Систематизація законодавства в Україні: проблеми і практики. К., 1999. – С. 141-143.
3. Теорія держави і права / С. Л. Лисенков та ін. — К.: Юрінком Інтер, 2005. – 447 с.
4. Кодифікація законодавства України: теорія, методика, техніка / Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик, Л.М. Горбунова, та ін. /За заг. ред. О.І. Ющика. – К.: Парламентське видавництво, 2007. – 208 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скакун. – К.: Алетра; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
6. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення: Монографія. – К.: Ін-т держави і права В.М. Корецького НАН України, 2003 – 220 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: консул, 2001. – 656 с.
8. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави та права. Академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
9. Теория государства и права: курс лекций / Под. ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2001. – 776 с.
10. Кодан С.В. Акты систематизации законодательства: юридическая природа и место в системе источников Российского права // Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук. – 2008. – № 8. – С. 386 – 401.
11. Калакура В.Я. Кодифікація міжнародного приватного права в країнах Європи: автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.Я. Калакура. – К., 1993. – 26 с.
12. Алексеев С.С. Общая теория права: В 2-х т. Т. II – М.: Юрид. лит., 1982. – 360 с.
13. Керимов В.Д. Кодификация и законодательная техника. – М., 1962. – 160 с.
14. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та інші; За ред. В.В. Копейчикова. Стер. вид. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.
15. Систематизация законодательства – важное условие совершенствования советского права // Право и коммунизм. – М., 1965 – С. 152
16. Стефанчук Р.О. Поняття та форми систематизації цивільного законодавства // Приватне право і підприємництво. – № 10. – 2011. – С. 7 – 12.
17. Сидор В.Д. Проблеми систематизації земельного законодавства України // Наше право. – 2011. – № 1. – Ч. 2. – С. 182 – 187.
18. Антоненко В.О. Кодифікація як самостійна форма систематизації правових джерел // ФП. – 2009. – № 3. – С. 35 – 42.
19. Комаров С.А. Проблемы теории государства и права / С.А. Комаров. – СПб.: Питер, 2004. – 257 с.
20. Венгеров А.Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. 3-е изд. – М.: Юриспруденция, 2000. – 528 с.
21. Пархоменко Н.М. Звід законів // <http://zakony.com.ua/juridical.html?catid=38807>
22. Диаконов В.В. Учебное пособие по теории государства и права – <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum151/>
23. Свод законов Советского государства: теоретические проблемы / Отв. ред. И.С. Самощенко. – М.: Юрид. лит., 1981. – 255 с.
24. Кулиев Э.Р. Понятие, признаки и виды кодификационных актов // Юридический журнал. – № 2. – 2009. – С. 7 – 11.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується правова природа зводу законів як форми систематизації законодавства і визначаються його основні ознаки, а також проводиться порівняльний аналіз зводу законів з іншими формами систематизації законодавства: інкорпорацією, консолідацією, кодифікацією.

SUMMARY

The article discovers a legal nature of the Code of Laws as the form of legislation systematization and determines its main attributes as well. It also shows the result of a comparison analysis of such systematization opposite to the other organizing forms such as incorporation, consolidation and codification.

25. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: вопросы и ответы // <http://www.bibliotekar.ru/teoria-gosudarstva-i-prava-4/18.htm>

26. Гетьман Є.А. Юридична природа та сутність зводу законів // Проблеми теорії й історії держави і права. – 2010. – С. 3 – 8.

27. Орленко В.В. Систематизація санітарно-епідеміологічного законодавства в Російській імперії в першій половині XIX ст. // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2011. – Вип. 3. – С. 190 – 194.

28. Шляхи систематизації законодавства України у сфері охорони здоров'я // О.М. Ціборовський, С.В.Істомін, В.М.Сорока. – К., 2011. – 72 с.

29. Пляхимович И.И. Свод законов Беларуси: основные черты // Государство и право, 2001. – № 6. – С. 67 – 75.

30. Налимов С.А. Свод законов Российской империи как акт систематизации законодательства // Вестник ЮУрГУ. – 2006. – № 13. – С. 122 – 126.

31. Загальна теорія держави і права / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко, – Харків: Право, 2010. – 584 с.

32. Методологічні рекомендації Головного управління юстиції у Хмельницькій області «Про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства працівниками юридичних служб» // http://justice.km.ua/?dep=page&dep_up=183&dep_cur=511

33. Мордвінцев В.М. Реформи другої чверті XIX ст. в Росії // Інтелігенція і влада: громадсько-політичний науковий збірник. – Одеса, 2008 – Вип. 11: серія: Історія. – С. 62 – 80.

34. Морозова Л.А. Теория государства и права / М.: Юристъ, 2002. – 414 с.

35. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2001. — 520 с.

36. Постановление ЦК КПСС, Президиума ВС СССР, Совет Министров СССР от 02.09.1976 № 716 «О подготовке и издании свода законов СССР» // <http://pravo.lvonevsky.org/baza/soviet/sss4266.htm>

37. Указ Президента Республики Беларусь от 19.01.1999 № 34 «О формировании и издании свода законов Республики Беларусь» // <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=P39900034&p2={NRPA}>